

Хорош М.В.

Динаміка соціальних та поведінкових чинників здоров'я серед молоді у відповідь на умови воєнного часу

Полтавський державний медичний університет,
м. Полтава, Україна

Khorosh M.V.

Dynamics of social and behavioral health factors among youth in response to wartime conditions

Poltava State Medical University,
Poltava, Ukraine

indarion0@gmail.com

Вступ

В умовах викликів сьогодення населення України перебуває під високим ризиком психологічної напруги, зумовленої повномасштабною військовою агресією російської федерації проти України. Постійні обстріли територій, повітряні тривоги, зведення з фронту, переживання за близьких і друзів тощо є стресогенним фоном для цивільного населення [1]. Паралельно із цим на фоні зовнішніх подій відбувається зміна факторів повсякденності, таких як перерозподіл наших звичних побутових звичок, зміна місця проживання [2]. Така напружена ситуація впливає на психологічний стан населення, зокрема здобувачів вищої освіти [3]. Наразі в Україні в умовах напруженої соціально-психологічної та економічної ситуації існує психологічна безпека особистості [4].

Зважаючи на постійну стресову ситуацію, підвищується ризик зміни поведінки, що може виявлятися у зміні ставлення до шкідливих звичок, мимовільній зміні ставлення до харчування, порушеннях сну тощо, що своєю чергою може позначатися на здоров'ї [5]. Ризики для здоров'я пов'язані зі збільшенням різноманітних залежностей і підвищенням ймовірності формування соматичних захворювань [6; 7]. Соматичні захворювання, вагомими факторами появи яких є поведінкові чинники, такі як паління, вживання алкоголю, неправильне харчування та зниження фізичної активності тощо, – це неінфекційні захворювання, провідне місце серед яких посідають серцево-судинні захворювання [8; 9]. Отже, вкрай важливим моментом є контроль за поведінковими факторами, своєчасне їх виявлення та в разі потреби застосування профілактичних стратегій щодо попередження їхнього впливу.

Мета дослідження

Мета статті полягає у визначенні поширеності основних соціальних та поведінкових факторів ризику (паління, алкоголю, фізичного навантаження

тощо) серед здобувачів освіти на прикладі медичного навчального закладу. Окрема увага приділяється динаміці цих факторів ризику на фоні повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну.

Об'єкт і методи дослідження

Дослідження здійснювалося за крос-секційним дизайном. Збір даних проводився за допомогою анонімного онлайн-опитування із використанням анкети, спеціально розробленої у Google Forms. Опитування тривало протягом травня-червня 2022 р. В опитуванні взяли участь студенти Полтавського державного медичного університету, що навчаються за ОПП «Медицина» і ОПП «Стоматологія». Респондентами стали 206 осіб (68 чоловіків та 138 жінок).

Дані, отримані в результаті опитування, аналізувалися з використанням загальноприйнятих статистичних методів – обраховувалися відносні і середні величини. Достовірність відмінностей визначали за допомогою критерію χ^2 для довільних таблиць, значущість прийнята на рівні $p \leq 0,05$.

Дослідження відповідають принципам біоетики, викладеним у Гельсінській декларації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людей» та «Загальній декларації про біоетику та права людини (ЮНЕСКО)».

Результати дослідження та їх обговорення

У дослідженні взяли участь 206 здобувачів освіти (68 чоловіків та 138 жінок), що навчаються за ОПП «Медицина» та ОПП «Стоматологія» в Полтавському державному медичному університеті. Середній вік респондентів склав 20,76 років (серед чоловіків – 20,81 років, серед жінок – 20,73 років) (рис. 1).

Для аналізу поширеності соціальних факторів серед респондентів до уваги було взято такі параметри, як сімейний стан, наявність дітей, умови проживання, а також окрема увага приділялася таким моментам, як

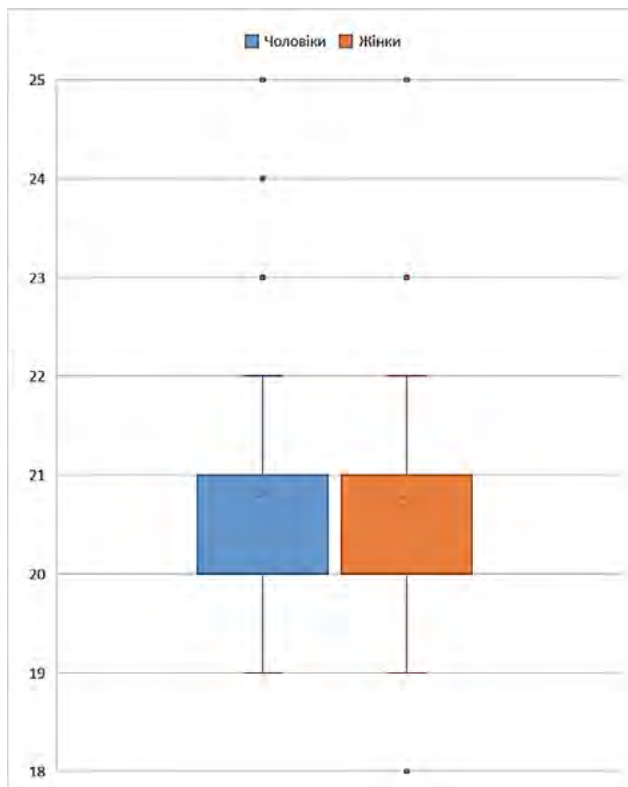

Рис. 1. Розподіл респондентів дослідження за віком

проживання в зоні бойових дій та особиста відповідь на умови воєнного часу (табл. 1).

Під час аналізу сімейного стану респондентів було з'ясовано, що 59,7% опитаних – самотні, тоді як 40,3% перебувають у стосунках або одружені. Аналізуючи відповіді залежно від статі, визначено, що серед чоловіків кількість самотніх вища, ніж серед жінок: 69,1% проти 55%, відповідно, $p=0,054$. На питання про наявність дітей відповіли позитивно 2,42% респондентів (1,47% чоловіків та 2,89% жінок), $p=0,532$.

Важливим соціальним фактором є умови проживання. Досліджуючи склад сім'ї, було визначено, що 90,7% опитаних проживають із родиною/коханою людиною або другом/подругою, водночас 9,3% проживають самі. Цікаво, що простежується достовірна різниця залежно від статі: 13,2% у чоловіків проти 2,17% у жінок, $p=0,001$.

В умовах воєнного часу часто виникає необхідність у зміні місця проживання, що зумовлено як веденням бойових дій безпосередньо на територіях проживання, так і небезпекою обстрілів віддалених територій, що становить загрозу для населення. Аналізуючи ситуацію з місцем проживання, було з'ясовано, що 66% респондентів лишаються за місцем постійного проживання, водночас 34% вимушені були змінити його. Відповідно до статі опитаних місце проживання змінили 29,4% чоловіків і 36,2% жінок. Під час додаткового аналізу характеру зміни місця проживання було

Таблиця 1

Соціальні чинники здоров'я серед респондентів

Чинник здоров'я		Чоловіки	Жінки	χ^2	p
Сімейний стан	Самотні	47	76	3.735	0.054
	У стосунках	21	62		
Діти	Так	1	4	0.392	0.532
	Ні	67	134		
З ким проживаєте?	Сам/сама	9	3	10.160	0,001
	З родиною, близькою людиною	59	135		
Де проживає?	Переміщені особи	20	50	0.945	0.332
	Вдома	48	88		
Як змінилось місце проживання (для переміщених)	За кордон	0	16	8.296	0.004
	У межах України	20	34		

Таблиця 2

Поведінкові чинники здоров'я серед респондентів

Фактор		Чоловіки	Жінки	χ^2	p
Паління	Так	22	22	7.304	0,007
	Ні	46	116		
Алкоголь	Так	43	89	0.031	0,860
	Ні	25	49		
Якість сну	Погіршення	40	106	7.140	0,008
	Без змін	28	32		
Режим харчування	Змінився	30	84	5.172	0,023
	Без змін	38	54		
Режим фізичного навантаження	Змінився	41	96	1.758	0.185
	Без змін	27	42		
Необхідність «штучного» заспокоєння	Так	17	51	2.945	0,087
	Ні	51	87		

визначено, що 100% чоловічого населення змінили місце проживання в межах України, тоді як 68% жінок лишилися в Україні, а інші виїхали за кордон, $p=0,004$.

Разом із соціальними чинниками були досліджені поведінкові фактори, що впливають на стан здоров'я опитуваних (табл. 2).

Першим поведінковим фактором було визначення поширеності паління, в результаті чого з'ясовано, що 21,3% опитаних палять. При цьому встановлено достовірну різницю між чоловіками та жінками – 32,3% і 15,9%, відповідно, $p=0,007$.

Враховуючи, що воєнні дії – це сильний емоційний фактор, окрему зацікавленість викликає питання зміни характеру паління після початку війни (рис. 2). У відповідь на психологічну напругу після вторгнення росії 24 лютого 2022 р. і серед чоловіків, і серед жінок спостерігається приблизно однакове підвищення інтенсивності паління на 36–37%, тоді як зворотна реакція у вигляді відмови або зменшення інтенсивності паління більша серед жінок – 29% проти 13,5% серед чоловіків.

Наступний досліджений поведінковий фактор – алкоголь. Досліджуючи ставлення

респондентів до алкогольних напоїв, було визначено, що 64% опитаних так чи інакше вживають алкогольні напої, при цьому розподіл ставлення до алкоголю приблизно однаковий у чоловіків і жінок (63,2% та 64,4%, відповідно), достовірної різниці не виявлено ($p=0,86$).

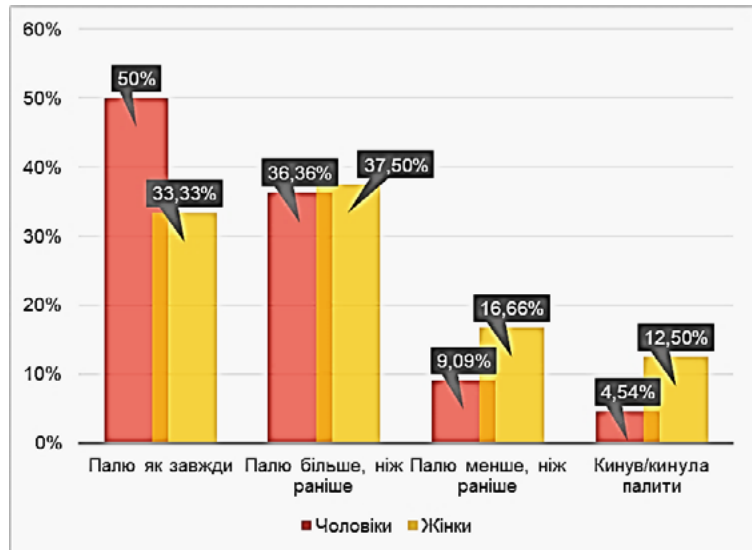

Рис. 2. Зміни вживання тютюнових виробів на фоні початку воєнних дій

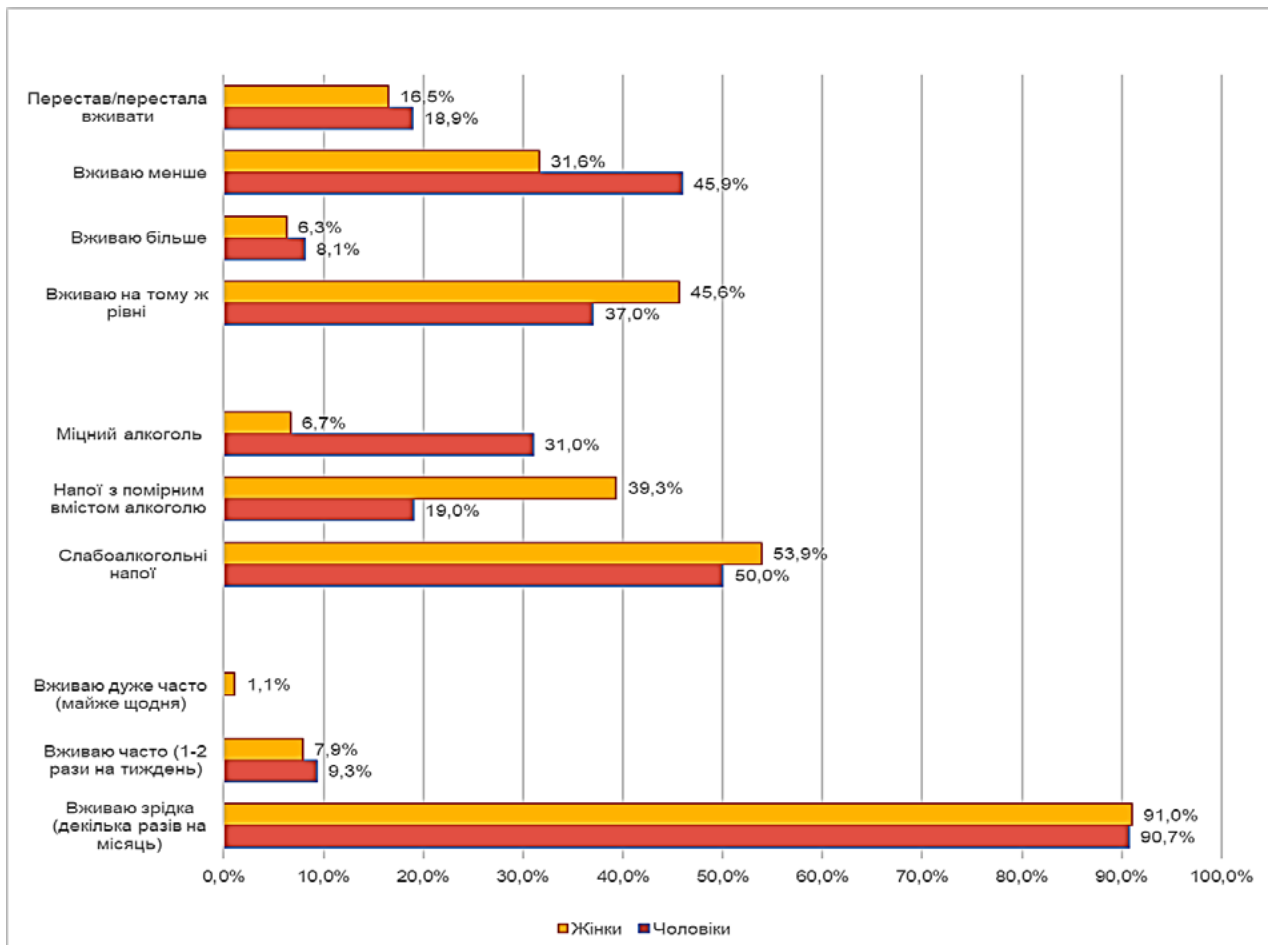

Рис. 3. Зміни вживання алкогольних напоїв на фоні початку воєнних дій

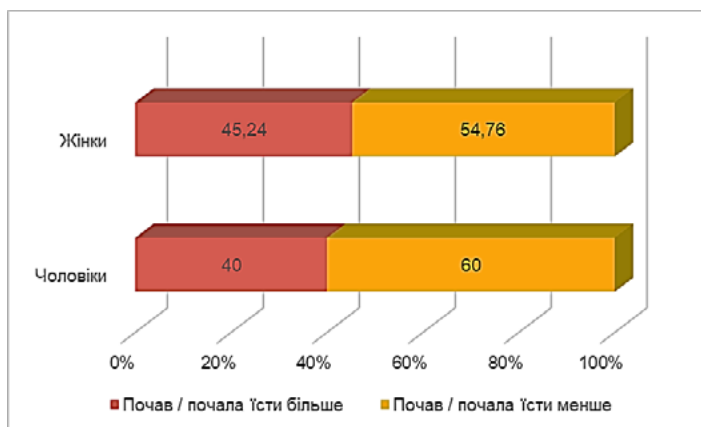

Рис. 4. Зміни характеру харчування серед респондентів

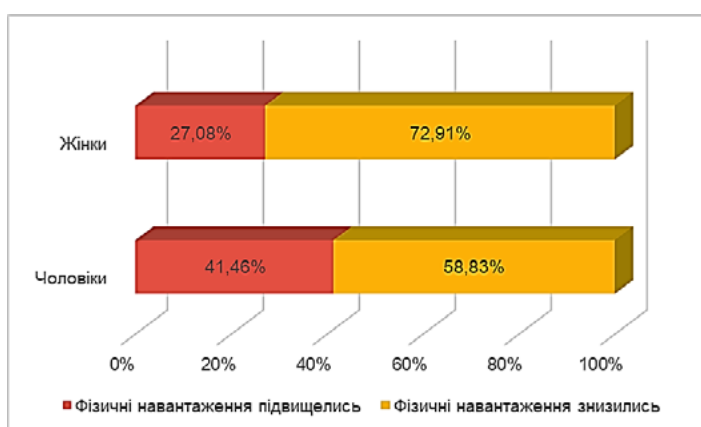

Рис. 5. Зміни характеру фізичних навантажень

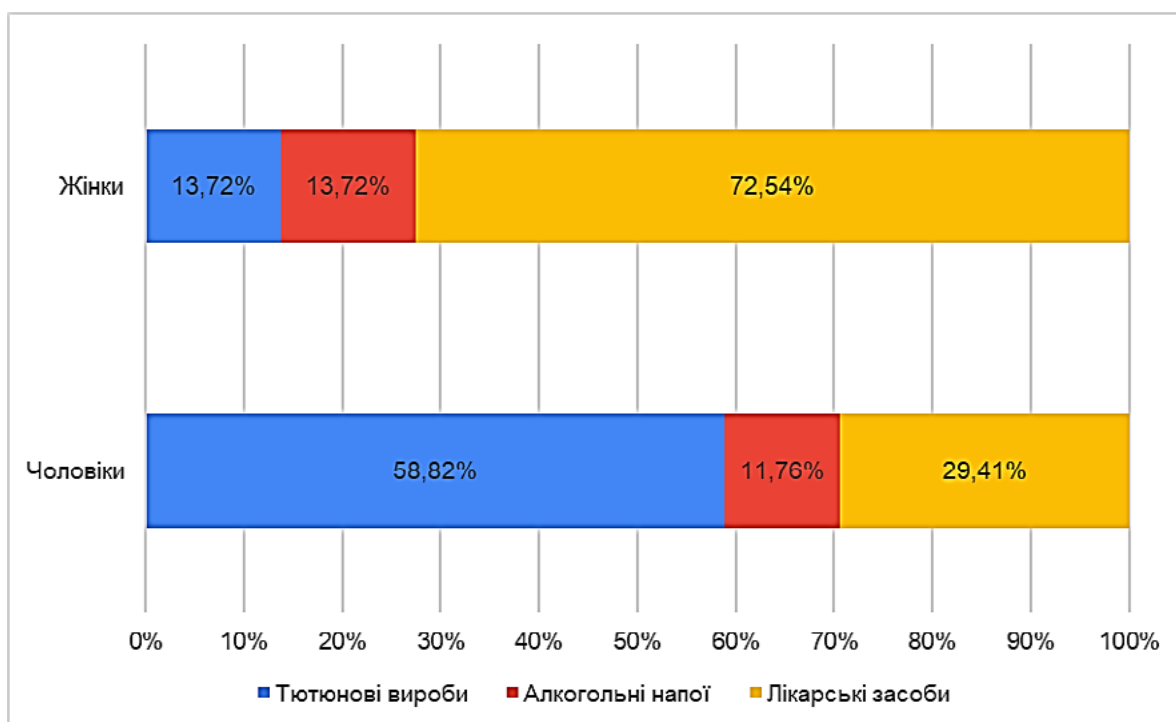

Рис. 6. Варіанти «штучного» заспокоєння

Окремими питаннями, що викликали зацікавленість, були частота вживання алкоголю, типи алкогольних напоїв, яким віддається перевага, та характер зміни ставлення до вживання алкоголю після початку війни (рис. 3).

Аналізуючи частоту вживання алкогольних напоїв, визначено, що переважна більшість респондентів (90,7% чоловіків та 91% жінок) вживають його зрідка. Під час аналізу прихильності до видів алкогольних напоїв було з'ясовано, що близько 50% респондентів обох статей віддають перевагу слабоалкогольним напоям. Щодо напоїв із більшим вмістом алкоголю, то чітко простежується, що серед жінок більш популярними є напої із помірним його вмістом (39,3% жінок), водночас серед чоловіків популярнішими є міцні алкогольні напої (31% чоловіків).

Цікава картина спостерігається щодо зміни характеру вживання алкогольних напоїв на фоні початку збройного конфлікту: лише невелика частина респондентів зауважує на збільшенні рівня вживання алкоголю (8,1% чоловіків та 6,3% жінок), тоді як абсолютна більшість говорить про зниження рівня споживання або навіть повну відмову.

Важливим складником фізичного та психічного здоров'я є нічний сон. У результаті опитування визначено, що погіршення якості сну спостерігають 70,8% респондентів (58,8% чоловіків та 76,8% жінок), $p=0,008$. При цьому 4,4% чоловіків та 6,52% жінок говорять навіть про потребу в снодійних або заспокійливих засобах для того, щоб заснути.

Харчування відіграє важливу роль у підтриманні нормального функціонування організму, тож його зміни можуть призводити до небажаних змін та патологічних станів. Згідно з результатами опитування 55,3% респондентів (44,1% чоловіків та 60,8% жінок) вказують на зміни свого звичайного режиму харчування ($p=0,023$). При цьому характер змін харчування був різним: як у бік збільшення вживання їжі, так і в бік зменшення (рис. 4).

Щодо характеру фізичного навантаження, то визначено наявність зміни навантаження у 66,5% респондентів (60,2% у чоловіків та 69,5% у жінок) $p=0,185$. Характер змін фізичного навантаження наведено на рис. 5.

В останньому питанні про зміни поведінкових факторів йшлося про необхідність застосування додаткових засобів (алкоголю, тютюну, лікарських препаратів) для заспокоєння. 34,9% респондентів вказують на необхідність застосування «штучного» заспокоєння в умовах воєнного часу. При цьому, відповідно до статі, така потреба спостерігається частіше у чоловіків (34,95%), ніж у жінок (25%), $p=0,087$.

Із аналізу варіантів «штучного» заспокоєння (рис. 6) видно, що серед чоловіків основним засобом (58,82%) є вживання тютюнових виробів, тоді як серед жінок перевага надається вживанню лікарських препаратів (72,54%).

Перспективи подальших досліджень

Надалі необхідним є проведення порівняння отриманих у дослідженні результатів із результатами

аналогічного анкетування здобувачів освіти немедицинського профілю, а також проведення оцінки психологічного стану респондентів із використанням відповідних методик.

Висновки

У результаті проведеного дослідження соціальних чинників визначено, що серед здобувачів освіти достовірно більше чоловіків, які проживають самі, що є негативним чинником. Достовірність різниці в зміні місця проживання внаслідок війни, що спостерігається в результаті розрахунків, зумовлена нормативно-правовими моментами воєнного часу: чоловіки змінювали місце проживання в межах України, тоді як 32% жінок виїхали за її межі.

Під час аналізу поведінкових чинників здоров'я з'ясовано, що серед чоловіків курців достовірно більше, що відповідає даним інших досліджень. Визначено підвищення інтенсивності паління серед чоловіків і жінок на 36% та його зменшення на 13,5% і 29%, відповідно. Зменшення вживання алкогольних напоїв більш виражене серед чоловіків – 45,9% проти 31,6% серед жінок. Порушення сну частіше спостерігалось у жінок. Як засобу «штучного» заспокоєння чоловіки віддавали перевагу палінню, тоді як жінки частіше використовували лікарські препарати.

Отже, як видно з результатів дослідження, особливої уваги потребує питання паління та вживання заспокоїливих засобів серед здобувачів освіти.

Література

1. Скрипкін О.Г. Аспекти проявів негативних психологічних реакцій на реалії війни в українському суспільстві. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023; 69(5): 135–143. DOI: 10.33099/2617-6858-2022-69-5-135-143.
2. Прокопєць А, Шевченко О. Особливості психологічного здоров'я молоді в умовах війни. *Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2022; 39: 19–23.
3. Шупер В, Шупер С. Оцінка стану соціально-психологічної адаптації студентів середніх курсів вищих навчальних закладів Буковини в умовах війни. *Věda a perspektivy*. 2022; 12(19): 141–149. DOI: 10.52058/2695-1592-2022-12(19)-141-149.
4. Бойко С.Т. Психологічна безпека особистості в умовах розірваного інформаційного простору. *Психологія: теорія і практика*. 2019; 1(3): 32–43. DOI: 10.31339/2617-9598-2019-1(3)-32-43.
5. Лазоренко Б.П. Стратегії здорового способу життя комбатантів і волонтерів в умовах війни. *Проблеми політичної психології: збірник наукових праць*. 2022; 12(26): 162–172. DOI: 10.33120/popp-Vol26-Year2022-108.
6. Столяренко О.Б., Куриця А.І. Психологічні особливості ставлення молоді до збереження здоров'я в умовах Російсько-Української війни. *Перспективи та інновації науки*. 2023; 8(26): 483–496. DOI: 10.52058/2786-4952-2023-8(26)-483-496.
7. Golovanova IA, Smiiianov VA, Khorosh MV, Smiiianov YV, Smiiianova LI. Risk factors of smoking among students of higher medical educational establishments of Ukraine. *Wiadomosci Lekarskie*. 2018; 71(6): 1175–1181.
8. Zhdan VM, Dvornyk VM, Bielikova IV, Holovanova IA, Dvornyk IL. Epidemiology of diseases of the circulatory system among the population of Poltava region. *Wiadomosci Lekarskie*. 2019; 72(12 cz 1): 2366–2370.
9. Zhdan VM, Holovanova IA, Filatova VL, Khorosh MV. Medical evaluation of efficiency of optimized models for early detection and primary prevention of cardiovascular diseases. *Wiadomosci Lekarskie*. 2017; 70(3 pt 1): 433–438.

References

1. Skrypkin O.H. (2023). Aspekty proiaviv nehatyvnykh psykhoholichnykh reaktsii na realii viiny v ukrainskomu suspilstvi [Aspects of manifestations of negative psychological reactions to the realities of war in Ukrainian society]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu obrony Ukrainy*. 69(5): 135–143. DOI: 10.33099/2617-6858-2022-69-5-135-143 (in Ukrainian).
2. Prokopets A, Shevchenko O. (2022) Osoblyvosti psykhoholichnoho zdorovia molodi v umovakh viiny [Peculiarities of psychological health of young people in war conditions]. *Mahisterskyi naukovyi visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka*; 39: 19–23 (in Ukrainian).
3. Shuper V, Shuper S. (2022) Otsinka stanu sotsialno-psykhoholichnoi adaptatsii studentiv sereidnykh kursiv vyshchykh navchalnykh zakladiv Bukovyny v umovakh viiny [Assessment of the state of social and psychological adaptation of students of

secondary courses of higher educational institutions of Bukovyna in the conditions of war.]. *Věda a perspektivy*. 12(19): 141–149. DOI: 10.52058/2695-1592-2022-12(19)-141-149 (in Ukrainian).

4. Boiko ST. (2019) Psykholohichna bezpeka osobystosti v umovakh rozirvanoho informatsiinoho prostoru [Psychological safety of the individual in the conditions of a broken information space]. *Psykholohiia: teoriia i praktyka*; 1(3): 32–43. DOI: 10.31339/2617-9598-2019-1(3)-32-43 (in Ukrainian).

5. Lazorenko BP. Stratehii zdorovoho sposobu zhyttia kombataniv i volonteriv v umovakh viiny [Healthy lifestyle strategies of combatants and volunteers in wartime conditions]. *Problemy politychnoi psykholohii*. Zbirnyk naukovykh prats. 2022; 12(26): 162–172. DOI: 10.33120/popp-Vol26-Year2022-108 [in Ukrainian].

6. Stoliarenko OB, Kurytsia AI. (2023) Psykholohichni osoblyvosti stavlennia molodi do zberezhennia zdorovia v umovakh Rosiisko-Ukrainskoi viiny [Psychological peculiarities of young people's attitude to preserving health in the conditions of the Russian-Ukrainian war]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*. 8(26): 483–496. DOI: 10.52058/2786-4952-2023-8(26)-483-496 (in Ukrainian).

7. Golovanova IA, Smiianov VA, Khorosh MV, Smiianov YV, Smiianova LI. Risk factors of smoking among students of higher medical educational establishments of Ukraine. *Wiadomosci Lekarskie*. 2018; 71(6): 1175–1181.

8. Zhdan VM, Dvornyk VM, Bielikova IV, Holovanova IA, Dvornyk IL. Epidemiology of diseases of the circulatory system among the population of Poltava region. *Wiadomosci Lekarskie*. 2019; 72(12 cz 1): 2366–2370.

9. Zhdan VM, Holovanova IA, Filatova VL, Khorosh MV. Medical evaluation of efficiency of optimized models for early detection and primary prevention of cardiovascular diseases. *Wiadomosci Lekarskie*. 2017; 70(3 pt 1): 433–438.

Мета: полягає в дослідженні поширеності основних соціальних і поведінкових факторів ризику (паління, алкоголю, фізичного навантаження тощо) серед здобувачів освіти.

Матеріали та методи. Дослідження здійснювалося за крос-секційним дизайном за допомогою анонімного онлайн-опитування із використанням спеціально розробленої у Google Forms анкети протягом травня-червня 2022 р. В опитуванні взяли участь 206 респондентів (68 чоловіків та 138 жінок).

Результати. Під час аналізу сімейного стану респондентів було з'ясовано, що 59,7% опитаних самотні. 9,3% проживають самі, простежується достовірна різниця, залежно від статі: 13,2% у чоловіків проти 2,17% у жінок, $p=0,001$. 21,3% опитаних палять, при цьому визначено достовірну різницю між чоловіками та жінками – 32,3% та 15,9%, відповідно, $p=0,007$. У 36–37% респондентів спостерігається підвищення інтенсивності паління, а зворотна реакція у вигляді відмови або зменшення інтенсивності паління більша серед жінок – 29% проти 13,5% серед чоловіків. Аналіз зміни характеру вживання алкогольних напоїв на фоні початку збройного конфлікту свідчить: лише невелика частина респондентів говорить про збільшення рівня вживання алкоголю (8,1% чоловіків та 6,3% жінок). На погіршенні якості сну наголошують 70,8% респондентів (58,8% чоловіків та 76,8% жінок), $p=0,008$. Серед чоловіків основним засобом «штучного» заспокоєння є вживання тютюнових виробів (58,82%), водночас жінки надають перевагу вживанню лікарських засобів (72,54%).

Висновки. Як видно з результатів, особливої уваги потребує питання паління та вживання заспокійливих засобів серед здобувачів освіти.

Ключові слова: поведінкові фактори, соціальні фактори, воєнний час, здобувачі освіти, громадське здоров'я.

Purpose: consists in studying the prevalence of the main social and behavioral risk factors (smoking, alcohol, physical activity, etc.) among students.

Materials and methods. The study was conducted in a cross-sectional design using an anonymous online survey using a specially developed questionnaire using Google Forms during May-June 2022. 206 respondents (68 men and 138 women) took part in the survey.

Results. The analysis of the respondents' marital status revealed that 59.7% of respondents were single. 9.3% live alone, there is a significant difference depending on gender: 13.2% in men versus 2.17% in women, $p=0.001$. 21.3% of respondents smoke, while a significant difference was established between men and women – 32.3% and 15.9%, respectively, $p=0.007$. In 36–37% of respondents, there is an increase in the intensity of smoking, and the reverse reaction in the form of a refusal or a decrease in the intensity of smoking is greater among women – 29% against 13.5% among men. Analysis of changes in the nature of alcohol consumption against the background of the beginning of the armed conflict: only a small part of the respondents noted an increase in the level of alcohol consumption (8.1% of men and 6.3% of women). Deterioration of sleep quality is noted by 70.8% of respondents (58.8% of men and 76.8% of women), $p=0.008$. Among men, the main means of “artificial” relaxation is the use of tobacco products (58.82%), while among women, preference is given to the use of medicinal products (72.54%).

Conclusions. As can be seen from the results, the issue of smoking and the use of sedatives among students needs special attention.

Key words: behavioral factors, social factors, wartime, educational attainment, public health.

Конфлікт інтересів: відсутній.

Conflict of interest: absent.

Відомості про автора

Хорош Максим Вікторович – доцент ЗВО кафедри громадського здоров'я з лікарсько-трудовою експертизою Полтавського державного медичного університету; вул. Шевченка, 23, м. Полтава, Україна, 36011. indarion0@gmail.com, ORCID ID 0000-0002-2083-1333